

Kvällsveckan Akvarell av Sven-åke Modin 2008

Fabler, folk och fä

Kvällsveckan

Kvällsveckan hade en unnerlit förmad kröpp
Kutharig va´n och kuten va´n likt en sockertöpp
Där ner satt hôve och dä va´ nästan platt
Mä snorhôrl som en leje och prathôrl som en tratt
Nedtecknat av Berti Ljungberg 2002

Kvällsveckan i Hällekil

När jag var barn bodde Kvällsveckan på Östanvikslogen. Han fanns inte på dagtid. Ingen talade om honom då... Men akta dig! När vi blev försenade med skridskoåkning på Dalbäcken eller kortspel i banvaktstugan och det var mörkt när vi skulle gå hem, då var Kvällsveckan i faggorna. Farmor sa att han tog barn!!! Vad han skulle göra med barnen när han tog dem fick jag aldrig någon förklaring på. Jag träffade honom aldrig...

Men jag fantiserade om honom och satte fantasierna på pränt i romanen *Kvällsveckan* i Övre Ullerud (2014), Norlen & Slottners förlag.

Maria Lindquist

Johannes i Bjurdalsänga

Johannes i Bjurdalsängen

Han kommer gående med raska steg söderifrån, framåtlutad, och den halvlånga svarta överrockens skört slår mot stövelskaften. Av stegen att döma kan man inte tro att han är kommen till hög ålder. På huvudet bär han en svart hatt. Ögonen plirar och ansiktet domineras av de långa mustascherna. Det är Johannes i Bjurdalsängen som för ovanligheterns skull är nere i byn.

För det mesta skickade han sin trotjänare Frideborg att uträtta ärenden. Hon kom åtskilliga gånger in genom dörren hemma, röd om kinderna och iklädd ryggsäck av skinn, med bud att Johannes hälsade att Larsson skall vara snäll och ringa efter djurläkaren.

Johannes trivdes bäst hemma på Bjurdalsängen. Där blev han den sista överlevaren i syskonskaran och han skötte gården på gammalt vis. Inga nymodigheter där inte. Han var mycket noga med att allt skulle göras som förut, inte stöta sig med "de små", som han trodde på.

Ernst Olsson, som hade plats hos Johannes i Bjurdalsängen berättade (1989) om gamla tider. Berättelserna kunde lyda så här: att på nyårsafton var Johannes noga med att man inte skulle se mörkret ute genom fönstret, utan tidigt dra för gardinerna. Eller så här: Ernst hjälpte Johannes att göra iordning en vinterväg för timmerkörning. Han hade granris på ett "stenravel", skyfflade snö över och trampade till. Efter första körningen blev hästen halt. "Det är bäst vi tar bort granriset och kör en annan väg, för "de små" tycker inte om det" bestämde Johannes. Ernst hade också hört att när Johannes for till Ekshärad för att städsla piga, hade han smort stövlarna skinande blanka med fett. Även händerna insmordes. Allt för att han skulle verka välbärgad.

Träbens-Janne

Sven Fredén, som blev kyrkoherde i Övre Ulleruds församling år 1923, var en poetiskt begåvad man. I hans dikthäfte "*Från bygd och by*", Övre Ulleruds Förlag finns en dikt om "Träbens-Janne". Vi saknar uppgifter på Jannes fullständiga namn, men han bodde på ålderdomshemmet då Fredén var kyrkoherde. Åren 1917-1918 var Janne och utförde diverse sysslor hos Anna och Enar Johansson, Där Sör i Hällekil. Därefter han blev lagårdskarll vid prästgårdsarrendet hos Sohlbergs.

Träbens-Janne

*Han va så innlit nöjd å gla - å töckte, att en had'et bra,
men nock så kunn vi anner töcke - att dä va tämlit litta löcke,
sôm han had fått på denne jola - å ända sken han kav sôm sola.
Dä lyste ur hans öge jämt - å han had lätt för skratt å skämt,
han skôja gärne litt mä alle - når sôm han geck å knalle.
Han va go vän mä hele väla - å han va bli å go i själa.*

*Var feck han tocka solskenskraft? - Dä kan en int begripe knafft:
si ega mor han tilit meste - å far sins namn han allri vesste,
å hele live feck han tôle - te ligg på sockna sôm e bôle.
Sôm barn han ble blant annre hjon - fem ganger såld på auktion
te tocker, sôm va all minst svåre - på penga för te fö'n för åre.
Dä va just inger ljuse minne - te gömme i en gösses sinne.*

*Dä vist' sej, når han växte ôpp - att sjuk å uschli va hans krôpp.
Han feck fallsjuken iblann anne - å han feck hete "Träbens-Janne",
för ene bene ble täj' dänna - å han feck gå på träben sänna.
Men Janne hôppa mä sett ben - va like gla å lyst' å sken,
sôm ågd han hele valas löcke. - Men vet ni, va han ägd? Si kröcke,
sett träben å e gammel klocke. -Vem aen skull var nöjd mä tocke?*

*Han levd när ôss i mange år - vill säj' på fattigåern vår.
Å ôm da nô'n ställd te mä fester - å bjö di gamle där sôm gäster,
da bruka Janne ta te ole - å tacke för dä festlie bole.
Han känd'et kav liksôm e plekt - å han skull allri velle nekt,*

*att han had ansvar för döm alle - Så kom dä te, att prästen kalle
för "vice pastorn" Träbens-Janne - han kunn föll inte göre anne.*

*"Hur mår herr pastorn nu i da'?" - "Tack, kära bror, d'ä ganska bra."
Å skämte flög sôm fôggelkvetter - kring göbbera, sôm kring dôm setter.
Men göbb'ra veska allt för resten: -"Men ha'n blett bror mä själve prästen!"
Å Janne va liksôm förnöjd - te komme ôpp te tocka höjd,
s'att han va när' ve prästens like. - Men tänk - en gang i hemmelrike
han kanskli blir iblann di bäste - å kommer höger än di fleste!*

*Dä vell int lite te minsann - te bär' en tocken lótt sôm han
å örke ha ett solskenssinne - sôm lemner ätter sej ett minne
så ljust sôm sälla nôe anne - men tocken va han, Träbens-Janne.*

Hästen Där Sör

Där Sör i Hällekil ägdes i början av 1800-talet av en häradsdomare. Denne byggde en mangårdsbyggnad rymligare än de övriga i trakten. Han festade oftast. I fyllan och villan fick han en ingivelse att visa sin häst övre våningen. Tanke blev verklighet och rättskiparen och hästen knallade upp för trappan. Hästen stortrivdes så bra på övre våningen att ingen med varken lock eller pock kunde förmå hästen att gå ner samma väg som han kom upp. Hästen valde att hissas ned genom fönstret, sedan karmen borttagits. På exekutiv auktion ropade anmälarens morfar, Johannes Olsson i Hällekil in ovannämnda fastighet och relaterade händelsen allt som oftast.

Bleck-Stina 1832-1907

”Gudag, gudag, ska dä vare nôer bleckbonker, mjölkkaner eller fillbonkkôpper” så lät det när BleckStina kom med sin fäschelkorg på ryggen, in i stugorna för att göra affärer. Hon gick själv till Frykerud och hämtade där sitt lager av bleckkäril hos Per Nilsson, ”Per på skinka” som han populärt kallades av Frykerudsborna. Men Stina Karlsson var en sjuvärdeles arbetsam och en varmt religiös kvinna. I det följande ska vi tala något därom. Hon bodde i en liten stuga vid stranden av Västra Örten. Stina Karlsson var född i Hägerberget, Övre Ullerud. Sin lilla stuga byggde hon till stor del själv. Hon hämtade jord från den närbelägna skogen, och fick på så vis ett litet potatisland vid sin stuga. Att hennes affärer med bleckkäril gav henne namnet, torde läsarna redan gissat. Det kunde väl inte bli så stora slantar över, när en

tvåkannors bleckflaska kostade 45 öre. Hon gick varje månadsavlöningsdag till Östanås i Älvsbacka och sålde sina bleckkärl. När vi talar om filbonkköpper och mjölkbonker så var dessa givetvis av bleckplåt. Priset var 10, 15 och 25 öre, allt efter storlek. Men Stina band också nät, hon gjorde mjärddar och sålde men var även urstyv att fiska... Hon var också på sin tid erkänd tjärbrännare. Vidare så tillverkade Stina lim, så att folket i bygden kunde vitmena sina skorstenar vid midsommartiden. Den kalksten, man skulle ha vid lutning av julens obligatoriska lutfisk, det var Stina som skötte om att det fanns. Hon var med och körde malmforor från gruvorna i Bergslagen, i detta fall till Kärnshyttan. Hon kardade ull och vävde färggranna och trevliga huvuddukar, eller som hon själv sade ”hövveckläe”. De kostade 50 öre för mindre och 75 för större med frans på.

Josef Haglund i Kvarnåsen omtalar att Bleck-Stina en gång kom till hans hem då det skulle bli rågskäring. ”Da ska jag hjälpe te å skäre. Skaff hit Sara i Svingen så ho får röre på sä litt” sa Stina. Sara kom, hon var känd vida omkring som den styvaste upptagerska. Hon sa till Stina: ”Inna kväel är du slut”. Den som var slut var allt Sara i Svingen. BleckStina var lika morsk på kvällen som i början på arbetsdagen.

Det var väl ändå Stina Karlssons varma och stora intresse för söndagsskolan som ett par generationer i denna del av Övre Ullerud alltid kommer att ha i tacksamt minne. Det var hon och Johan Lindström som var grundare av denna söndagsskola. Han var lärare och Stina var finansiär.

De barn som under årets 52 veckor varit närvarande fick ett Nya Testamentet, andra fick textböcker och söndagsskoltidningar fick barnen varje söndag. Hon ordnade med en söndagsskolfest varje år samt en julfest. Under sommaren var det en utflykt till hennes stuga, där hon bjöd på saft och bullar. Då tågade barnen förväntansfullt iväg till Örtenbråten och rodde sedan i båt till sin kära Stina. I täten hade barnen en hemtillverkad, vit fana. På denna var med röda bokstäver broderat Söndagsskolan. Stina Karlsson tillhörde bapstistföreningen i Sågbråten och på ålderns dagar flyttade hon från sin lilla stuga till kapellet i denna by, och blev dess vaktmästare. Där tjänstgjorde hon under åtskilliga år, villigt och troget. I januari månad 1907 blev hon svårt sjuk. Familjen Haglund i Kvarnåsen tog vård om henne i sitt hem och den 15 februari slutade hennes långa arbetsdag, 75 år gammal. Vid hennes begravning i Övre Ulleruds kyrka följdes hon av en hel bygd till den sista vilan.

Lennart Englund /DULS

”Bengt i Backera”

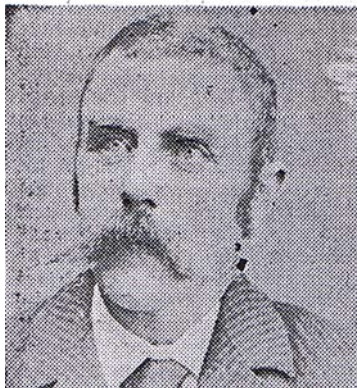

Bild: Nya Wermlandstidningen

Bengt Olsson, så hette han, och född i Övre Ullerud var han också. Annars tjänade han dräng i många år hos lantbrukarna i Hällekil. Då hette det alltid: ”Bengt när Lars Nilsa, Bengt när Olle Jonsson”. Det var först när han gift sig med Katrin, och de flyttat in i sin av kommunen köpta lilla stuga, som han blev ”Bengt i Backera”. Men innan drömmen om den egna stugan kunde realiseras låg många år av mödosamt arbete. Bengt hade minsann ej så stor lön. Den bestod mestadels av kläder, men även en del penningar. Femtio kronor var nog det högsta kontanta belopp som han fick. Men Bengt var en duktig sparare. Byborna i Hällekil samlade till en eka och med denna höll han alla sön- och helgdagar reguljär roddtrafik mellan Äckera och Mosserud. På den tiden var det stor tidsvinst att komma denna genväg över Klarälven till kyrkan och missionshuset och till posten i sockenstugan. Det kostade två öre enkel resa, fram och åter tre öre. Men Bengt hade för det mesta ont om växel, så det blev fem öre. För familj, stor eller liten, kostade det en krona per säsong, senare höjt till en och femtio. Bengt sparade alla slantar och en vacker dag, kommen till respektabel ålder och blev ”Bengt i Backera”. Bengt blev inte bara den energiska ”färjkarlen”, han blev också den perfekta vedhuggaren.

Bengt skulle fylla 60 år. Till den ändan tog prosten och skrev ut två insamlingslistor. Han tog en och undertecknad signatur tog den andra. Det blev omkring 120 kronor. Nu hade vi gjort ett program för hyllningsfesten. Prosten skulle hålla tal och undertecknad läsa verser, tillägnade Bengt, men även makan Katrin. Men nu tänkte Bengt ”att nôt kalas blir det inte”. Så han gick runt i bygden och sa att ”dä inte nôe blir med firinga. För pänningera ska jag ha å göre siste avbtelninga på stôga mi”.

Nu blev det ett kalas i alla fall, utan kostnad för Bengt.

Bengt i Backera och Katrin är bägge samlade till sina fäder. Den lilla stugan är också borta. När man så här efteråt, i en rastlös tid låter minnena passera, är det med en känsla av tacksamhet man tänker på de personer man skildrat. Hur fattigt och tomt skulle inte livet varit om man inte fått träffa dessa.

I all sin fattigdom hade de så mycket att ge och lära ut. Det gäller inte minst Katrin och Bengt i Backera.

Lennart Englund/DULS

Lennart Englund

Lennart Englund alias: DULS

När jag går igenom cirkelmaterialet och ser de tidningsartiklar som Lennart Englund skrivit så inser jag att han själv, DULS, också behöver berättas om...

Lennart Englund föddes och växte upp Torpet Lundby, Södra Ås Butorp. Hans mor hette Maja en syster hette Ida och en bror hette Vitalis. Lennart bodde i ett av rummen ovanpå brygghuset hos oss, Där Nol i Hällekil. När den mörkbruna herrcykeln stod lutad mot brygghusväggen var det ett tecken på att han var hemma. För mig, som var en flickunge på fyra - fem år, var han både skrämmande och intressant. Då han kom in till oss i köket hade han oftast ett ärende. Det kunde vara hyran. Jag tror att han betalade 25 kronor men jag vet inte för hur länge. Han stod i dörren, alltid klädd i ljust rutig kostym och ibland välknuten fluga. Mamma Inga stod vid spisen och farmor Esther satt vid bordet. Farmor sken upp, ville alltid att han skulle sätta sig på soffan en stund och "berätta nåt utifrån vala" (världen). Farmor var intresserad och frågade om det hade hänt nåt nytt. Och Englund kunde berätta, han. Han fick min farmor att prata också. Förutom skribent var han ombudsman för IOGT och reste runt i sitt distrikt. Ibland åkte han till Gävle, kommer jag ihåg, för när han pratade om Gävle, så trodde jag att han svor...

Att bo i Hällekil och resa ut i världen gick bra. Med NKIJ järnväg kom man först till Deje och sen vidare till Karlstad. Från Deje kunde man också resa till Gävle eller Göteborg med BJ, Bergslagens Järnvägar.

Ja, berest var han Lennart Englund han kunde skriva och deklamera men någon familj hade han inte. Hans bror Vitalis var ladugårdskarlar på ålderdomshemmet. Jag såg dem aldrig tillsammans.

Maria Lindquist 2007

Lennart Englund

Skrock och talesätt från "gamla tider"

- Tvätt- eller badvatten efter spädbarn skulle aldrig hällas ut efter solens nedgång. Då skulle det gå illa för barnet i framtiden.
- Främmande person fick inte gå in i ladugården dagarna efter att en ko kalvat. Då skulle det inte gå bra med kalven och kons mjölk skulle sina.
- Om ugglan eller räven skriker nära boningshus, förebådar den död.
- Att förstöra skatans bo medför olycka.
- Ensam skata i december förkunnar dåligt väder.
- Om kylan står från jul till Knut - står den sig hela vintern ut.
- Söndagen efter trettondagen kallades "bengnagardagen", sa Johan Arvidsson.
- Den 21 jan vänder björnen sig i idet.
- Kyndelmässe-tö ger fruset korn och ruttet hö.

- Fryser det Vårfrunatten, fryser det ytterligare 40 nätter
- Tran-afton bör barnen gå till sängs tidigt, annars kommer tranan och hackar dom i fötterna.
- ”Göken gal den 12 maj om han så skall ha vantar på sej”, sa Olle i Solhälla.
- Solsken på midsommardagen gör julen kall. Julesnö, ruttet hö och fruset ”brö”.
- Plocka inte blåbär efter Larsmäss. Lars ”fiser” på bären.
- Höstnatta och barnrumpa är inte att lita på.

Petter Katt

Petter Katt kallades i folktraditionen den 22 februari, som i svenska almanackor före 1900 bar namnet "Petrus in Cathedra" eller "Petrus Cathedratus" till minne av Petrus' upphöjelse till biskop i Rom, vilket förkortades "Petr. Cath." el. dyl.

Det var en viktig märkesdag, ofta nämnd som "första vårdag" i södra och mellersta Sverige. Då "kastade Petter Katt den heta stenen i sjön", d.v.s. isarna började bli osäkra. "Det tinar lika mycket underifrån som överifrån".

Ester Wikström och Margit Larsson 1990

"Pekke mynt" under middagsrasten vid kolkörning. Alla som var med satsade två 2-öringar och lade på golvet. Sedan slog man till med en käpp. De mynt som vände sej tillföll den som slog.

Vidar Janson 1995